

PHÁT TRIỂN VĂN HÓA, XÂY DỰNG CON NGƯỜI VIỆT NAM trong tình hình mới

ThS TRẦN THỊ PHƯƠNG HUỲNH

Học viện Chính trị khu vực IV

Phát triển văn hóa và con người Việt Nam là một bộ phận cơ bản trong sự nghiệp cách mạng của dân tộc, là một nhiệm vụ trọng yếu trong sự nghiệp đổi mới hiện nay. Vai trò của văn hóa và con người ngày càng được Đảng, Nhà nước và Nhân dân ta nhận thức đầy đủ và toàn diện hơn. Đảng ta đã khẳng định: Văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, động lực và mục tiêu của sự phát triển kinh tế - xã hội. Quan tâm đến văn hóa thực chất là quan tâm đến con người, đến sự giải phóng, phát triển và hoàn thiện con người. Sự nghiệp xây dựng và phát triển văn hóa không tách rời chiến lược phát triển con người và chiến lược phát triển kinh tế - xã hội của đất nước, bởi vì xây dựng và phát triển văn hóa là tạo nguồn lực con người - động lực và mục tiêu của mọi chính sách kinh tế - xã hội¹. Đồng thời, Đảng ta đã xác định rõ vị trí của văn hóa trong mối quan hệ với các lĩnh vực khác trong chiến lược phát triển đất nước và khẳng định: “Phát triển kinh tế là trung tâm, xây dựng Đảng là then chốt, văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, an ninh quốc phòng là nhiệm vụ trọng yếu, thường xuyên”. Phát triển đồng bộ và toàn diện các lĩnh vực này là điều kiện để đảm bảo sự phát triển bền vững của đất nước. Trong quá trình đó, con người là chủ thể của sáng tạo ra các giá trị vật chất và tinh thần của xã hội. Con người phải được đặt vào vị trí trung tâm của quá trình phát triển kinh tế - xã hội.

1. Phát triển văn hóa và con người Việt Nam trong thời kỳ đổi mới - từ quá trình nhận thức đến thực tiễn

Trong quá trình đổi mới, xây dựng và phát triển đất nước, vấn đề gìn giữ và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc, xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện,

gắn kết chặt chẽ, hài hòa giữa giá trị truyền thống và hiện đại luôn được Đảng ta quan tâm thực hiện. Đại hội VII (năm 1991), Đảng ta khẳng định: “Văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, động lực và mục tiêu của sự phát triển kinh tế - xã hội”. Đây là thành tựu lớn về lý luận của Đảng, kết quả của sự tổng kết thực tiễn và tiếp thu kịp thời những thành tựu của tư duy nhân loại trong những năm cuối thế kỷ XX. Từ đó đến nay, tư tưởng đó đã trở thành cơ sở của đường lối và các chính sách của Đảng và Nhà nước về các vấn đề kinh tế - xã hội và văn hóa. Đại hội VIII (năm 1996), Đảng ta đã yêu cầu phải: “Hình thành hệ giá trị và chuẩn mực xã hội mới phù hợp với truyền thống, bản sắc dân tộc và yêu cầu của thời đại”. Tại Hội nghị lần thứ năm Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa VIII (tháng 7 - 1998), Đảng ta đã ban hành Nghị quyết chuyên đề về “Xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc”, trong đó khẳng định, văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, vừa là mục tiêu, vừa là động lực thúc đẩy sự phát triển kinh tế - xã hội. Mọi hoạt động văn hóa, văn nghệ nhằm xây dựng và phát triển nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, xây dựng con người Việt Nam về tư tưởng, đạo đức, tâm hồn, tình cảm, lối sống, xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh cho sự phát triển xã hội.

Tại Hội nghị lần thứ chín Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XI (tháng 6 - 2014) đã ban hành Nghị quyết số 33-NQ/TW về xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước, với mục tiêu xây dựng nền văn hóa và con người Việt Nam phát triển toàn diện, hướng đến chân - thiện - mỹ, thấm nhuần tinh thần dân tộc, nhân văn, dân chủ và khoa học. Trong xây

dựng văn hóa, trọng tâm là chăm lo xây dựng con người có nhân cách, lối sống tốt đẹp, với các đặc tính cơ bản: yêu nước, nhân ái, nghĩa tình, trung thực, đoàn kết, cần cù, sáng tạo. Nội dung này cho thấy quan điểm của Đảng về hệ giá trị văn hóa và chuẩn mực con người Việt Nam có tính biện chứng, phù hợp với thực tiễn Việt Nam.

Quan điểm của Đảng về vấn đề này tiếp tục được hoàn thiện, nâng tầm trong các nhiệm kỳ tiếp theo. Đại hội XIII của Đảng (năm 2021), vấn đề xây dựng văn hóa, con người Việt Nam được nâng lên tầm nhận thức mới, được xem là nhiệm vụ trọng tâm, cơ bản trong xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam, góp phần tạo lập cơ sở vững chắc để văn hóa thực sự trở thành nền tảng tinh thần của xã hội, là nguồn lực nội sinh quan trọng của đất nước. Đồng thời, lấy giá trị văn hóa và con người Việt Nam làm nền tảng, là sức mạnh nội sinh bảo đảm sự phát triển bền vững đất nước. Nhiệm vụ quan trọng hàng đầu là xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện, gắn kết chặt chẽ, hài hòa giữa giá trị truyền thống và giá trị hiện đại. Trong xây dựng con người Việt Nam, Đảng ta nhấn mạnh “Từng bước vươn lên khắc phục các hạn chế của con người Việt Nam; xây dựng con người Việt Nam thời đại mới, gắn kết chặt chẽ, hài hòa giữa giá trị truyền thống và hiện đại”². Đây là lần đầu tiên trong Văn kiện chính thức của Đảng đặt vấn đề khắc phục những hạn chế trong mối quan hệ hữu cơ, không tách rời với việc giáo dục, phát huy những đức tính tốt đẹp của con người Việt Nam đã được hình thành trong suốt quá trình dựng nước và giữ nước. Đây chính là sự phát triển trong nhận thức của Đảng ta về phát triển văn hóa và con người Việt Nam trong bối cảnh Cách mạng công nghiệp lần thứ tư. Điều này vừa khẳng định những giá trị tốt đẹp, những mặt tích cực làm nên bản sắc văn hóa và con người Việt Nam, vừa nhìn thẳng vào sự thật với tinh thần tự phê bình, phê bình nghiêm khắc, góp phần khắc phục những hạn chế và phát huy những giá trị văn hóa truyền thống tốt đẹp của dân tộc Việt Nam, góp phần xây dựng chuẩn mực con người Việt Nam.

Có thể nói, gần 40 năm đổi mới, sự nghiệp xây dựng, phát triển nền văn hóa và con người Việt Nam đã có những chuyển biến tích cực, đạt kết quả quan trọng. Đó là nhận thức về vai trò của văn hóa và con người ngày càng toàn diện và sâu sắc hơn. Các lĩnh

vực, loại hình và sản phẩm văn hóa phát triển đa dạng. Các hoạt động, sinh hoạt văn hóa được tổ chức rộng khắp, sôi nổi từ trung ương đến địa phương và cơ sở dân cư. Công tác bảo tồn, kế thừa, phát huy các giá trị văn hóa truyền thống, các di sản văn hóa được quan tâm đẩy mạnh. Nhiều di sản văn hóa vật thể, phi vật thể, di sản thiên nhiên và di sản ký ức thế giới được công nhận, bảo tồn, tôn tạo, gắn kết với phát triển du lịch. Xã hội hóa các hoạt động văn hóa đã phát huy tác động tích cực, thu hút đa dạng các nguồn lực xã hội để xây dựng và phát triển văn hóa. Nhiều chủ trương, biện pháp, phong trào đã được thực hiện để nâng cao chất lượng, hiệu quả xây dựng môi trường văn hóa trong cộng đồng dân cư, các cơ quan, đơn vị, doanh nghiệp, đạt được kết quả tích cực. Phong trào “Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa” gắn với “Cuộc vận động xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh”, “xây dựng nếp sống và văn hóa ứng xử nơi công cộng” bước đầu có hiệu quả thiết thực, góp phần quan trọng vào đẩy lùi sự suy thoái về tư tưởng, đạo đức, lối sống trong đời sống xã hội.

Cùng với đó, đời sống văn hóa tinh thần của nhân dân được cải thiện rõ rệt, ngày càng phong phú, đa dạng. Hệ thống thiết chế văn hóa được đầu tư và từng bước chuyển đổi cơ chế, đổi mới về phương thức hoạt động. Nhiệm vụ xây dựng văn hóa trong chính trị và trong kinh tế được coi trọng và bước đầu phát huy được hiệu quả. Việc thực hiện chiến lược phát triển công nghiệp văn hóa và phát triển thị trường văn hóa đã có chuyển biến tích cực. Hoạt động giao lưu, hợp tác quốc tế về văn hóa, quảng bá các giá trị văn hóa Việt Nam ra thế giới và tiếp thu tinh hoa văn hóa thế giới được thực hiện chủ động, tích cực và đạt nhiều kết quả tốt.

Song song đó, nhận thức của Đảng, Nhà nước và xã hội về phát triển toàn diện con người được chú trọng. Phát triển toàn diện con người được xác định là trung tâm của chiến lược phát triển kinh tế - xã hội; là nhiệm vụ ưu tiên hàng đầu để xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam. Trong đó, trọng tâm là xây dựng tư tưởng, đạo đức, lối sống, nhân cách. Trung ương và địa phương đã ban hành các văn bản chỉ đạo, quản lý tạo cơ sở pháp lý và điều kiện để các tổ chức trong xã hội tập trung trí tuệ, công sức xây dựng con người. Tầm vóc và thể lực con người Việt

Nam đã được nâng lên. Các chuẩn mực tư tưởng, chính trị, đạo đức, lối sống của con người thời đại Hồ Chí Minh đã được đưa vào một số văn bản pháp luật, vào quy ước, hương ước làng, xã; vào quy chế, quy định, nội dung, quy tắc của cơ quan, đơn vị, tổ chức... Tinh thần yêu nước, lòng tự hào dân tộc, tính tích cực xã hội, trách nhiệm công dân được đề cao. Các giá trị đạo đức truyền thống được giữ gìn, phát huy và thay đổi theo hướng phù hợp với nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế. Các phong trào khởi nghiệp, xây dựng con người, phong trào thiện nguyện gắn với phong trào thi đua yêu nước được đẩy mạnh, vấn đề thực hiện quyền con người trên tất cả các lĩnh vực khác nhau của đời sống xã hội được coi trọng và đảm bảo bằng luật pháp, trong đó có các quyền về văn hóa của công dân.

Từ thực tiễn cho thấy, việc xây dựng, phát triển nền văn hóa và con người Việt Nam phải xuất phát từ yêu cầu của sự nghiệp đổi mới, xây dựng và phát triển đất nước. Đồng thời, văn hóa và con người Việt Nam phải được xây dựng trên nguyên tắc kiến thức và phát triển, nguyên tắc kết hợp giữa cái nội sinh và cái ngoại sinh, giữa ý chí chủ quan có tính lý tưởng và điều kiện thực hiện. Từ thực tế đó, Đảng ta đã đúc kết xây dựng hệ giá trị văn hóa và chuẩn mực con người Việt Nam phù hợp với giá trị văn hóa truyền thống dân tộc, vừa phù hợp với xu thế của thời đại. Từ đó, làm cho giá trị văn hóa thấm sâu vào mọi lĩnh vực, mọi hoạt động, mọi quan hệ xã hội, thành sức mạnh nội sinh quan trọng của phát triển bền vững. Qua đó thấy được giá trị và sức mạnh nội sinh của văn hóa, con người Việt Nam được phát huy mạnh mẽ trong thời kỳ mới.

Tuy nhiên, nhiều vấn đề đang đặt ra trong phát triển văn hóa, con người Việt Nam:

Thứ nhất, phát triển văn hóa và con người Việt Nam cần phải thích ứng với điều kiện phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập quốc tế. Việc xây dựng, phát triển văn hóa và con người Việt Nam phải chuyển theo hướng tập trung vào chất lượng, hiệu quả, gắn với phát triển kinh tế - xã hội. Trong quá trình hội nhập quốc tế ngày càng sâu rộng, việc xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam cần phải tích cực, chủ động học tập kinh nghiệm quốc tế để nâng cao nội lực của dân tộc, đồng thời

phải kiên quyết đấu tranh chống lại sự xâm nhập của các yếu tố phản văn hóa, phản giá trị làm xói mòn giá trị văn hóa, đạo đức của dân tộc. Đồng thời, việc phát triển văn hóa và con người Việt Nam phải hướng vào cuộc đấu tranh chống suy thoái về tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống, chống “tự diễn biến”, “tự chuyển hóa”, chống các tiêu cực xã hội và tệ nạn xã hội, củng cố niềm tin của Nhân dân vào các giá trị văn hóa tốt đẹp của dân tộc, bảo tồn văn hóa dân tộc, tạo lập môi trường văn hóa lành mạnh trong xã hội.

Thứ hai, sự nghiệp phát triển văn hóa và con người Việt Nam phải đáp ứng nhiệm vụ xây dựng và bảo vệ Tổ quốc Việt Nam xã hội chủ nghĩa trong tình hình mới, với nhiều diễn biến phức tạp, khó lường. Cho nên, xây dựng văn hóa và con người Việt Nam phải góp phần thiết thực, có hiệu quả vào phát triển kinh tế, tăng cường sức mạnh quốc phòng và an ninh quốc gia, tạo lập môi trường hòa bình, ổn định đẩy lùi các nguy cơ gây ảnh hưởng tiêu cực đến sự phát triển bền vững của đất nước.

Thứ ba, phát triển văn hóa và con người Việt Nam phải góp phần tạo lập được một môi trường văn hóa dân chủ, khoa học, hiện đại, nhân văn và tiến bộ. Nền văn hóa và con người Việt Nam phải vừa kế thừa và phát huy những giá trị tích cực, tốt đẹp của văn hóa dân tộc, vừa tiếp thu tinh hoa văn hóa nhân loại, khẳng định bản sắc và bản lĩnh của dân tộc trong giao lưu về hợp tác quốc tế. Nền văn hóa và những thế hệ con người Việt Nam phải có đủ năng lực và phẩm chất theo các giá trị và chuẩn mực mới, đủ khả năng đón nhận thời cơ và vượt qua thách thức do toàn cầu hóa đem lại, đáp ứng yêu cầu của cuộc Cách mạng Công nghiệp lần thứ tư.

2. Một số giải pháp nhằm nâng cao chất lượng, hiệu quả xây dựng, phát triển văn hóa và con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước

Một là, tăng cường sự lãnh đạo của Đảng đối với xây dựng, phát triển văn hóa và con người Việt Nam

Đẩy mạnh công tác tuyên truyền, quán triệt, nâng cao nhận thức cho cán bộ, đảng viên và các tầng lớp nhân dân về vị trí, vai trò của văn hóa trong sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc Việt Nam xã hội chủ nghĩa. Xây dựng, phát triển văn hóa và con người Việt Nam là nhiệm vụ quan trọng, thường xuyên, lâu dài của cả hệ thống chính trị. Văn hóa là hồn cốt của dân

tộc, là nền tảng tinh thần vững chắc của xã hội, là sức mạnh nội sinh quan trọng đảm bảo sự phát triển bền vững đất nước. Chú trọng tính đặc thù của văn hóa, vừa đảm bảo để văn hóa, văn học nghệ thuật phát triển đúng định hướng chính trị, tư tưởng của Đảng, vừa đảm bảo tự do sáng tạo của cá nhân trên cơ sở phát huy tính tự giác cao với mục đích đúng đắn; gắn phát triển văn hóa với phát triển kinh tế, chính trị, xã hội nhằm hình thành hệ sinh thái văn hóa, công nghiệp văn hóa. Chú trọng phát huy, khai thác tối đa các nguồn lực văn hóa gắn với phát triển bền vững.

Đổi mới và hoàn thiện phương thức lãnh đạo của Đảng đối với hệ thống chính trị, nhất là đối với các cơ quan Nhà nước chịu trách nhiệm trong quản lý văn hóa để đáp ứng yêu cầu phát triển văn hóa, xây dựng con người Việt Nam trong thời kỳ mới. Trong đó, đổi mới thể chế chính trị, nâng cao hiệu lực, hiệu quả quản lý của Nhà nước bằng luật pháp là điều kiện đầu tiên để bảo đảm định hướng giá trị văn hóa và giá trị con người được thực hành trong đời sống xã hội.

Hai là, nâng cao hiệu lực, hiệu quả quản lý Nhà nước về xây dựng, phát triển văn hóa và con người Việt Nam

Tập trung đổi mới, nâng cao hiệu lực, hiệu quả quản lý Nhà nước về văn hóa trong điều kiện phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế. Đẩy mạnh việc cụ thể hóa chủ trương, quan điểm của Đảng thành chương trình, đề án cụ thể, sát thực tiễn. Rà soát, hoàn thiện các văn bản pháp luật, quản lý hiện hành có liên quan; sửa đổi, bổ sung những nội dung không còn phù hợp. Đổi mới phương thức quản lý phù hợp với từng đối tượng, lĩnh vực và địa bàn cụ thể. Chú trọng xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh; xây dựng văn hóa ứng xử văn minh trong các cơ quan Nhà nước, trong cộng đồng, nhất là trong không gian mạng, trong đội ngũ văn nghệ sĩ nhằm phát huy giá trị văn hóa truyền thống tốt đẹp của dân tộc, các giá trị văn hóa vật thể và phi vật thể của các vùng miền, địa phương, kết hợp với tiếp thu tinh hoa văn hóa của nhân loại, thời đại để xây dựng hệ giá trị văn hóa và con người Việt Nam. Đồng thời, phát huy vai trò giám sát, phản biện xã hội của các tổ chức xã hội, cộng đồng dân cư và công dân với việc tổ chức, quản lý hoạt động văn hóa. Chủ động đấu tranh phòng, chống các biểu hiện suy thoái về tư tưởng, đạo đức, “tự diễn biến”, “tự

chuyển hóa” trên lĩnh vực văn hóa, văn nghệ.

Ba là, tiếp tục xây dựng chiến lược phát triển đội ngũ cán bộ làm công tác văn hóa

Đẩy mạnh công tác đào tạo, bồi dưỡng đội ngũ cán bộ làm công tác văn hóa có đủ trình độ chuyên môn, nghiệp vụ và đạo đức, nhằm đáp ứng yêu cầu và nhiệm vụ phát triển văn hóa trong thời đại Cách mạng công nghiệp lần thứ tư. Trong đó, ưu tiên phát triển đội ngũ văn nghệ sĩ Việt Nam về tài năng, bản lĩnh, có đạo đức và ý thức trách nhiệm với đất nước. Đổi mới nội dung, chương trình đào tạo, bồi dưỡng cán bộ văn hóa theo hướng hiện đại và hội nhập quốc tế. Chú trọng xây dựng đội ngũ trí thức, văn nghệ sĩ trong các dân tộc thiểu số, có chính sách khuyến khích họ về công tác tại địa phương. Có chính sách phát hiện, bồi dưỡng, sử dụng, đãi ngộ và tôn vinh cán bộ trong lĩnh vực văn hóa, nghệ thuật. Quan tâm, chăm lo tốt công tác giáo dục, nhất là giáo dục đạo đức, lối sống, giá trị văn hóa truyền thống tốt đẹp cho người Việt Nam. Chú trọng hơn nữa đến chức năng, vai trò giáo dục thẩm mỹ, định hướng thẩm mỹ, định hướng giá trị, uốn nắn hành vi lệch chuẩn, hình thành và phát triển chuẩn mực con người phù hợp với chuẩn mực xã hội.

Bốn là, tăng cường nguồn lực cho lĩnh vực văn hóa

Chú trọng tăng mức đầu tư của Nhà nước cho văn hóa tương đương với mức tăng trưởng kinh tế. Sử dụng hiệu quả, công khai, minh bạch nguồn đầu tư của Nhà nước, có trọng tâm, trọng điểm, ưu tiên cho các địa phương vùng núi, biên giới, hải đảo, vùng đồng bào dân tộc thiểu số và một số loại hình nghệ thuật truyền thống cần bảo tồn và phát huy. Xây dựng cơ chế, chính sách ưu đãi về đất, tín dụng, thuế, phí đối với các cơ sở đào tạo và thiết chế văn hóa do khu vực tư nhân đầu tư, đặc biệt là những vùng khó khăn. Khuyến khích hình thành các quỹ đào tạo, khuyến học, phát triển nhân tài, quảng bá văn học nghệ thuật. Tập trung xây dựng một số công trình văn hóa trọng điểm chất lượng cao và một số ngành công nghiệp văn hóa chủ đạo, có khả năng dẫn dắt các hoạt động văn hóa.

1. Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh: *Giáo trình lý luận văn hóa và đường lối văn hóa của Đảng Cộng sản Việt Nam*, Nxb CTQG, H, 2022, tr. 5.

2. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, t. 1, Nxb CTQG - ST, H, 2021, tr. 143.

